

УДК 811.161.2(075.8)

ВИВЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Діна Григор'єва

*Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного,
кафедра іноземних мов та військового перекладу,
вул. Гвардійська, 32, 79012 Львів, Україна
тел.: 032 262 05 97
ел. пошта: dina.grigoryeva@mail.ru*

Розглянуто особливості вивчення військової термінології в іншомовній аудиторії на різних рівнях володіння українською мовою. Запропоновано низку вправ для формування практичних умінь та навичок вживання військової термінології.

Ключові слова: військова термінологія, формування умінь та навичок, мовленнєва компетенція, військово-професійне спрямування.

Серед великої кількості іноземців, що навчаються в Україні, є іноземні військовослужбовці. Важливим аспектом професійної підготовки сучасного іноземного військового спеціаліста є високий рівень володіння українською мовою. Точність вживання військової термінології має велике значення, адже будь-яка двозначність в наказі може призвести до тяжких наслідків, до невиконання бойового завдання.

Підготовка військового професіонала ставить великі вимоги до його лексичної компетенції: наявності у словнику іноземного військовослужбовця спеціальної лексики, знання семантики військової термінології та вміння вільно, точно і правильно вживати слова, пов'язані з військовою службою, військовою технікою та озброєнням, поведінкою командирів і солдатів в умовах бойових дій тощо.

Навчання іноземних громадян у військових вишах характеризується професійним спрямуванням та здійснюється з метою набуття ними фахової мовленнєвої компетенції, формування професійної мови спеціалістів Збройних Сил.

Українська мова потрібна іноземцям як мова навчання, а також у зв'язку з тим, що в багатьох країнах використовують техніку та озброєння українського виробництва, які неможливо освоїти без знання спеціальних слів, професійно значущої термінології.

Військова терміносистема — одна з найдавніших фахових термінологій. Вона неодноразово була предметом аналізу в українському мовознавстві (Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк, А. А. Бурячок, Б. З. Якимович). У дисертаційних роботах досліджували військову термінологію Т. Д. Михайленко, Л. В. Мурашко, Я. П. Яремко, Я. І. Рибалка, Н. О. Яценко.

Періодизація розвитку військової терміносистеми збігається з етапами становлення держави та її війська. Науковці виділяють сім основних етапів у розвитку військової термінології:

- перший – XI–XIII століття;
- другий – XIV–XVII століття;
- третій – XIII – перша половина XIX століття;

четвертий – друга половина XIX – початок XX століття;
п'ятий – 1923–1932 роки, період українізації;
шостий – 1939–1990 роки;
сьомий – 90-і роки XX століття – початок XXI століття.

Однак цей пласт національної лексики недостатньо вивчений саме в лінгводидактичному аспекті. Коло методичних та лінгводидактичних проблем, пов'язаних із викладанням української мови в аудиторії іншомовних військовиків, надзвичайно широке і потребує аналізу та дослідження. Актуальним є питання змісту мовної освіти іноземних військовослужбовців відповідно до їхніх комунікативних потреб залежно від етапу, рівня і профілю навчання [4: 12]; методичної організації матеріалу; відбору термінологіки, необхідної для вивчення основних дисциплін (тактики, стрілецької зброї та вогневої підготовки, військової топографії, зв'язку, військово-інженерної підготовки тощо); добору та адаптації текстів військового профілю; створення посібників, орієнтованих саме на іноземних військових спеціалістів.

Процес навчання іноземців української мови військово-професійного спрямування надзвичайно важкий, довгий і пов'язаний з оволодінням мовою на різних рівнях (елементарний, основний, рубіжний, високий, вищий, найвищий) [3: 10–14]. Навчаючи української військової термінологіки, викладач мусить приділяти також чималу увагу виробленню навичок вимови, інтонації, граматичної правильності щодо побудови речення, знайомити з різними стилями мови, зокрема специфікою наукового мовлення, вводити та активізувати типові конструкції, притаманні науковому стилю. Методично доцільною є та система взаємопов'язаних завдань, яка дає змогу виявити фонетико-інтонаційну, лексико-граматичну, синтаксичну, логіко-поняттєву та комунікативну специфіку фахових текстів, у яких функціонують військові термінологієми.

З перших тижнів опанування мови іноземні військовослужбовці засвоюють певну кількість загальновійськових термінів, які подаються за тематико-ситуативним принципом, а саме:

військові звання (*курсант, офіцер, лейтенант, капітан, майор, підполковник, полковник, генерал, генерал-майор, генерал-полковник, генерал армії, маршал*);

військові підрозділи (*відділення, взвод, рота, батальйон, полк, дивізія, армія, армидивізіон, екіпаж танка*);

назви елементів військової форми (*бушлат, берці, шапка-вушанка, камуфляж, каска, бронезилет*);

назви військового спорядження (*наплічник, парашут, магазин, боєзапас*);

деякі назви військової техніки (*танк, бронетранспортер, ракета, корабель, літак*);

назви деяких військових спеціальностей (*автоматник, артилерист, танкіст, ракетник, моряк, льотчик, механік-водій, стрілець, піхотинець, мінер, сапер, оператор-навідник*);

слова, пов'язані з розташуванням військових об'єктів (*казарма, плац, полігон, стрільбище, штаб*);

назви спеціальних дисциплін (*тактика, військова топографія, зв'язок, вогнева підготовка, стрійова підготовка*);

назви зброї (*кулемет, автомат, міномет, гранатомет, пістолет*);

назви військових дій (*атака, бій, десантування, марш, марш-кидок, форсування*).

На початковому етапі цю лексику семантизують з опорою на наочність чи за допомогою перекладу на рідну мову слухача або на мову-посередник. Для засвоєння найчастіше використовують лаконічні, неповні відповіді на запитання, наприклад: *Це лейтенант? – Так, лейтенант. Це танк? – Ні, це ракета. Хто це? – Це майор. Що це? – Це бомба. Плац тут? – Ні, плац там. Тут стрільбище. Курсант стріляє? – Так, він стріляє.*

Діалоги, тексти, вправи побудовані на загальновійськовій термінології. Наведемо приклад навчального тексту:

Сучасні ракети, літаки, танки – це складні машини.

Льотчики, танкісти, артилеристи, ракетники вивчають зброю. Вони добре знають техніку.

Зараз ми вивчаємо артилерію і танки. Всі курсанти вивчають пістолет, кулемет, гранати, ракети.

Згодом, коли вже створена невелика лексико-тематична база військової лексики, семантизацію проводять за допомогою синонімів (*гелікоптер – вертоліт, аероплан – літак, пілот – льотчик*), антонімів (*замінувати – розмінувати, підхід – відхід, наступ – оборона*), контексту, тлумачення, засобів візуалізації.

Знання зі словотвору актуалізуються під час виконання завдань:

утворити прикметники від поданих іменників (*тактика – тактичний, стратегія – стратегічний, бій – бойовий, танк – танковий, фронт – фронтний, розвідка – розвідувальний*);

назвати іменники спільного кореня з прикметниками (*десантний – десант, понтонний – понтон, прикордонний – кордон, маскувальний – маска, бомбардувальний – бомба*);

утворити за допомогою префіксів слова протилежного значення (*маскувати – демаскувати, мобілізація – демобілізація, мілітаризація – демілітаризація*);

назвати спільнокореневі слова (*піхота, піхотинець, піхотний, мотопіхота; стріляти, стрілець, стрілецький, мотострілецький*);

назвати військові професії, додаючи потрібний суфікс *-ист, -ник, -ер, -ець* (*артилерія – артилерист, розвідка – розвідник, десант – десантник, міна – мінер, бій – боєць*);

утворити від дієслів іменники (*бомбардувати – бомбардування, десантувати – десантування, транспортувати – транспортування, пересуватися – пересування, форсувати – форсування*) тощо.

Дуже корисні для іноземних слухачів лексико-граматичні завдання, побудовані на базі військової лексики, коли граматичний матеріал підпорядкований основному завданню – сформулювати стійкі вміння та навички вживання військових терміноодиниць. Наведемо зразки деяких завдань для засвоєння граматичного матеріалу з теми „Орудний відмінок”:

Вправа 1. Поставте запитання до виділених слів.

Офіцер розмовляв з курсантом. Солдати були на полігоні з лейтенантом. Капітан поїхав на полігон разом з майором.

Вправа 2. Відповідайте на запитання.

З ким ви були на плаці? (курсант). З ким ви стріляли на стрільбищі? (командир). З ким вони вчилися водити танк? (інструктор).

Вправа 3. Поставте іменники в орудному відмінку. Складіть речення зі словосполученнями.

Займатися (чим?)...(тактика).

Займатися (з ким?)... (підполковник).
Командувати (чим?)... (полк, рота, армія, парад).
Командувати (ким?)... (солдати, курсанти, офіцери).
Працювати (ким?)... (телефоністка, радистка, військовий перекладач).
Стати (ким?)... (артилерист, льотчик, розвідник, десантник, танкіст).

Вправа 4. Дайте відповіді на запитання.

З якою людиною розмовляє командир – військовою чи цивільною?
Якою ротою командує цей офіцер – першою чи другою?
Яким батальйоном командує майор – танковим чи артилерійським?
Якою підготовкою займається курсант – стрійовою чи вогневою?

Вправа 5. Вставте замість крапок прикметник *військовий*.

Мій батько був ...мор'яком. Я хочу стати ... інженером. Начальник Академії командує ... парадом. Офіцери та курсанти пишуться .... Академією.

Вправа 6. Прочитайте словосполучення, поставте запитання за зразком. Складіть речення.

Зразок: Солдат з бойовим прапором. – Який солдат?

Солдат з бойовою зброєю, курсант з новим автоматом, місто з новим військовим аеродромом, танк з новим озброєнням.

Грамагичний матеріал активізується у вправах та текстах, які відтворюють реальні комунікативні ситуації повсякденного та професійного життя іноземних військовослужбовців протягом перших місяців навчання в Україні.

Мовні засоби, що використовуються в професійному мовленні військовиків, різноманітні, проте передбачають важливу вимогу – використання усталених термінів, формул, зворотів мови, що характеризують професійні ситуації. Тому іноземці обов'язково вивчають формули військового мовленнєвого етикету:

звертання (*Товаришу підполковнику! Товариші офіцери! Пане генерале! Сержанте Петренко! Рядовий Гнатюк!*);

вітання (*Бажаю здоров'я! Зичимо здоров'я!*);

прохання (*Товаришу майоре! Дозвольте звернутися до капітана Сидоренка!*);

погодження (*Так, товаришу командире! Слухаюсь!*);

незгода (*Ніяк ні!*).

Науковці підкреслюють важливість системного вивчення наукової термінології у роботі зі студентами-іноземцями, зокрема пропонують послідовне вивчення значень інтернаціональних терміноелементів [2: 198–202]. Цю надзвичайно корисну роботу проводять для розширення словникового запасу іноземних військовиків. Тоді є можливість вводити та накопичувати цілі групи терміноодиниць, показувати їх у динаміці [1: 519], наприклад:

авіація, авіаармія, авіабаза, авіаполк, авіадесант, авіадесантник, авіаносець;

аеродром, аероплан, аерофотозйомка, аеромобільний;

гідроазимуткомпас, гідроаеродром, гідроакустика, гідролітак, гідроплан;

топографія, топомапа, топокарта, топоприв'язка, топоприв'язчик;

контратака, контрнаступ, контрманевр, контрудар.

Лаконічність – одна з ознак мови військово-професійного спрямування, тому вона насичена абрєвіатурами (*ЗСУ – Збройні Сили України, СВ – Сухопутні війська, ВМФ – Військово-Морський Флот, ПРО – протиракетна оборона, ЗМУ – зброя масового ураження, ВПК – військово-промисловий комплекс, КП – командний пункт, РВиА – ракетні війська і артилерія, САУ – самохідні артилерійські установки, БМП – бойова машина піхоти, БТР – бронетранспортер, РЛС – радіолокаційна станція, РЕБ*

– *радіоелектронна боротьба*). Навчити розшифровувати такі одиниці, правильно їх читати, вимовляти і вживати – дуже важливе практичне завдання.

Під час вивчення дієслів, що часто вживаються військовими фахівцями, звертається увага на деякі особливості використання цих одиниць у військовому середовищі: *збити літак, підбити танк, вибити противника з міста, відбити наступ, перебити всіх ворогів, розбити противника, вбити комбата; обходити загородження, обходити противника з тилу, виходити з-під удару, вийти на переправу, відходити від позицій, дійти до цілі, переходити від одних видів бою до інших, переходити в атаку, підходити до переднього краю, пройти мінне поле*.

Для актуалізації цих одиниць пропонують вставити їх замість крапок у речення; відповісти на запитання, використовуючи подані дієслова; скласти з ними речення, діалоги або мікротексти за малюнками.

Звичайно, треба враховувати етап оволодіння пропонованим матеріалом.

На середньому і вищому рівнях володіння мовою для вивчення військових термінів варто використовувати спеціально адаптовані тексти, в яких подавати визначення термінів, і працювати з синтаксичними конструкціями, типовими для наукового стилю, наприклад:

ЩО – це ЩО: Тактика — це вчення про бій. Бій — це основна форма тактичних дій військ. Маневр — це організоване пересування військ у ході бою з метою зайняття вигідного положення відносно противника. Обхід — це більш глибокий маневр, який здійснюється підрозділами для атаки противника з тилу. Відхід — це маневр, який здійснюється підрозділами з метою виходу з-під удару переважаючого противника.

ХТО / ЩО називається КИМ / ЧИМ: Чатовим називається озброєний вартувий. Дотримання встановленого режиму роботи радіозасобів називається радіодисципліною. Властивості місцевості, які впливають на організацію ведення бойових дій, називаються тактичними властивостями.

ЩО поділяється на ЩО: Танки поділяються на легкі, середні, важкі. Інженерні загородження поділяються на протитанкові, протипіхотні, протитранспортні, протидесантні та річні. Мінно-вибухові загородження поділяються на керовані та некеровані.

Що призначено для ЧОГО: Бойова машина піхоти призначена для ведення бою механізованим відділенням. Пістолет Макарова призначений для враження противника на невеликих відстанях.

Що полягає у ЧОМУ: Тактичне орієнтування полягає у визначенні і показі на місцевості розташування та характеру дій військ противника і своїх підрозділів на визначений час.

Що складається з ЧОГО: Особовий склад механізованого відділення складається з одного офіцера, чотирьох сержантів, двадцяти трьох рядових. Механізований взвод складається з управління взводу, трьох механізованих відділень.

Що служить для ЧОГО: Капсуль-детонатор служить для ініціації вибуху. Тилові підрозділи служать для тилового забезпечення бойових дій.

Що має на озброєнні ЩО: Танкові війська мають на озброєнні сучасні бойові машини з потужними двигунами. Ракетні війська мають на озброєнні ракети різних типів. Усі роди сухопутних військ мають на озброєнні сучасну бойову техніку.

Накопичення достатньої кількості військової термінології з дисциплін, які вивчають студенти-іноземці, та типових конструкцій, що необхідні для розуміння і професійного спілкування, – це база для подальшого успішного навчання іноземців.

Відповідно до рівня знань іноземних військовослужбовців текстовий матеріал або спеціально складається (на початковому рівні), або подається в адаптованому чи неадаптованому вигляді (для рівнів B1 та B2). Тексти, а також дотекстові, притекстові та післятекстові вправи призначені для введення й активізації мовного матеріалу, вдосконалення навичок читання, письма, аудіювання, для формування навичок діалогічного мовлення та монологічного висловлювання, наприклад:

Сухопутні війська (СВ) – вид Збройних Сил, призначений для ведення бойових дій переважно на суходолі, найчисленніший і найрізноманітніший щодо озброєння та способів бойових дій.

Формування власних Сухопутних військ в Україні почало здійснюватися 12 грудня 1991 року, після підписання Президентом України Указу про Збройні Сили України.

До складу Сухопутних військ входять такі роди військ: ракетні війська і артилерія; механізовані, танкові та аеромобільні війська; армійська авіація.

Ракетні війська і артилерія (РВіА) ЗСУ продовжують славні традиції 600-річної історії артилерії. До їхнього складу входять: з'єднання і частини гарматної, гаубичної реактивної та протитанкової артилерії; підрозділи мінометів і протитанкових ракет; частини артилерійської розвідки. РВіА на сьогодні є одним з основних засобів вогневих уражень противника.

Механізовані війська споряджено сучасними засобами пересування, найновішими зразками зброї. Особовий склад може наступати швидкими темпами, надійно утримувати рубежі оборони.

На озброєнні танкових військ перебувають сучасні танки з потужною бронєю і першокласним високоточним озброєнням та бойові машини (БМП, БТР), що вирізняються високою швидкістю, маневреністю, ефективністю озброєння. Танкові війська є основною ударною силою Сухопутних військ.

Аеромобільні війська (в минулому ПДВ — повітряно-десантні війська) є складовою частиною СВ ЗСУ. На озброєнні аеромобільних військ перебувають десантні машини, самохідні артилерійські установки (САУ), бронетранспортери, протитанкові та зенітні засоби, ефективне автоматичне озброєння. У взаємодії з частинами інших видів і родів військ та самостійно аеромобільні війська можуть вирішувати різні бойові завдання на фронті та в тилу ворога.

Після дотекстової роботи і детального читання навчальних текстів для засвоєння та активізації матеріалу доречно виконувати післятекстові мовленнєві вправи, що мають творчий характер.

Серед них пропонуємо такі завдання: дайте відповіді на запитання викладача, поставте запитання до тексту, складіть план до тексту, дайте самостійно визначення терміна, виберіть правильне визначення терміна, наприклад: СВ – це: а) вид Збройних Сил; б) рід Збройних Сил; в) підрозділ для ведення бойових дій на суходолі; г) вид Збройних Сил для ведення бойових дій переважно на суходолі.

Для закріплення матеріалу іноземним військовиком надається можливість переглянути навчальний фільм або відеоролик про Сухопутні війська Збройних Сил України. Рівень розуміння перевіряється за допомогою відповідей на запитання викладача, а також у процесі виконання завдання підтвердити або спростувати твердження та створення монологічного висловлювання про Сухопутні війська.

Завершується робота рольовою грою „Викладач тактики проводить практичне заняття з курсантами про СВ ЗСУ” або „Бесіда юнака, який хоче служити в Сухопутних військах, з ветераном СВ ЗСУ”. Вдома студентам пропонується написати твір та

підготувати презентацію про склад та озброєння Сухопутних військ країни, звідки приїхав військовослужбовець.

Так формується термінологічна компетентність іншомовних слухачів та забезпечується військово-професійне спрямування усієї підготовки, розвиваються, вдосконалюються і систематизуються знання, навички й уміння іноземних військовиків у читанні, аудіюванні, говорінні та письмі. Системна, комплексна робота над військовою термінологією на всіх етапах і рівнях навчання сприяє формуванню в іноземних військовослужбовців навичок та вмінь, необхідних для самостійного опрацювання фахових навчальних та наукових текстів української мови як іноземної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кочан І. М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародним компонентом в сучасній українській мові / І. М. Кочан. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 2004. – 519 с.
2. Куньч З. Системне вивчення науково-технічної термінології у роботі зі студентами-іноземцями / З. Куньч // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – Вип. 3. – С. 198–202.
3. Мазурик Д. Державний стандарт з української мови як іноземної (від теорії до практики) / Д. Мазурик // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – Вип. 5. – С. 10–14.
4. Проект Концепції мовної освіти іноземців у вищих навчальних закладах України // Громадське суспільство і влада [Електронний ресурс]. – Режим доступу 22.04.2013:<http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/consult/old/show_bill/2031>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

*Стаття надійшла до редакції 15.02.2014
доопрацьована 10.03.2014
прийнята до друку 12.03.2014*

TEACHING OF MILITARY TERMINOLOGY DURING LECTURES OF UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Dina Grygorjewa

*Lviv Army Academy named after Petro Sahaidachnyi
Department of Foreign Languages and Military Translation
Sakharova str., 32, 79012 Lviv, Ukraine
phone: 032 262 05 97
e-mail: dina.grigoryeva@mail.ru*

The article is dedicated to one of the areas of vocabulary development in a course of Ukrainian as a foreign language – working on military terminology. On the basis of the material of this area of vocabulary, the article presents different exercises, forming communicative competence.

Key words: Ukrainian as a foreign language, military terminology, exercises, forming military communicative competence.

ИЗУЧЕНИЕ ВОЕННОЙ ТЕРМИНОЛЕКСИКИ НА ЗАНЯТИЯХ ПО УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ

Дина Григорьева

*Академия сухопутных войск имени Петра Сагайдачного,
кафедра иностранных языков и военного перевода,
ул. Сахарова, 32, 79012 Львов, Украина
тел.: 032 262 05 97
эл. почта: dina.grigoryeva@mail.ru*

Рассмотрены особенности изучения военной терминологии в иноязычной аудитории на занятиях по украинскому языку как иностранному. Предложены упражнения и задания по формированию практических умений и навыков употребления военной терминологии.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, военная терминология, формирование умений и навыков, речевая компетенция, военно-профессиональный профиль.